

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

No6(6)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 570 sahifa,
22-iyun, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapijanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Wookyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – “Yangi O'zbekiston” va “Pravda Vostoka” gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (Phd)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: “Tadbirkor va ishbilarmon” MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oglu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

“Kitobxonlar klubi” modelining ingliz tili to‘garak mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning kognitiv kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmlari.....	10
Madaminova Gulzira Gulamkadirovna	
Bo‘lajak pedagoglarning kasbiy faoliyatida suggestiv yondashuvning o‘rni	14
Arolov Davronjon Davlataliyevich	
Akmeologik yondashuv asosida maktabgacha ta‘lim direktor o‘rinbosarlarining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish mexanizmini takomillashtirish	19
Asatullayeva Sitora Dilmurod qizi	
Hozirgi o‘zbek tilida neologizmlarning tarixi va bugungi kun taraqqiyoti.....	22
Bektosheva Mehinbonu Abdumalik qizi	
Maktabgacha ta‘lim tashkilotlari bolalarida jamoada ishlash ko‘nikmalarini shakllantirishning pedagogik-psixologik xususiyatlari	26
Djurayeva Dilfuza Nuriddin qizi	
Korpus lingvistikasi vositalari yordamida bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining til tahlili ko‘nikmalarini shakllantirish metodikasi.....	30
Eshonqulova Sarvinoz Yashinovna	
Talabalarning shaxsiy sifatlarini rivojlantirishda sun‘iy intellektning o‘rni va ahamiyati.....	35
Hojiyeva Nasiba Bahodirovna	
Logopedik mashg‘ulotlarni tashkil etish va rejalashtirish moduliga oid mustaqil ta‘lim topshiriqlarini integrativ modellashtirishning innovatsion texnologiyalari.....	39
Ibroximova O‘g‘iloy Inomjon qizi	
Jismoniy tarbiya darslarida ortiqcha vaznli bolalarga differensial yondashuvning ahamiyati	43
Yuldashev Bobirjon Noibjon o‘g‘li	
Maktabgacha ta‘lim tashkilotida xalq og‘zaki ijodi vositasida bolalarning axloqiy sifatlarini shakllantirishning ahamiyati.....	48
Muradxanova Munisaxon Ikrom qizi	
Bo‘lajak psixologlarda altruistik xulq motivlarini rivojlantirishning psixologik imkoniyatlari	54
Nusratova Mexriniso Baxshilloevna	
Inklyuziv ta‘lim tushunchasi va uning zamonaviy pedagogik paradigmalar tizimidagi o‘rni.....	59
Pulatova Dilfuza Azamkulovna	
Magistrlarda “Imposter sindromi”ni yengish orqali kreativ salohiyatni rivojlantirishning psixologik mexanizmlari.....	66
Qayumov Baxtiyor Zokirjon o‘g‘li	
Kichik maktab yoshidagi bolalar nutqining fonematik rivojlanishi	70
Qurbonova Sevara Suyunovna	
Mikrobiologiya ta‘limida individual pedagogik texnologiyalarni joriy etish mexanizmlari	74
Raxmatov Oxunjon Soibjonovich	
“Estetik tarbiya”, “kreativ kompetensiya”, “estetik tarbiya mexanizmlari” tushunchalarining konseptual asoslari.....	79
Saidova Feruza Akramovna	
Zamonaviy ta‘lim jarayonida neyropedagogika yordamida nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirish.....	84
Sidiqova Yulduz Sobirovna	
“So‘nggi jadid” Begali Qosimovning ilmiy-pedagogik merosi.....	88
Toxirova Dilshoda Inom qizi	
Ona tili darslarida o‘qib tushunish ko‘nikmasini rivojlantiruvchi mashq va topshiriqlar ustida ishlash	92
Turg‘unova Nilufar Muxiddin qizi	
Ingliz, golland va o‘zbek tillaridagi frazeologizmlarning lingvostatistik xususiyatlari.....	96
Xaydarova Go‘zalxon	

Maktabgacha yoshdagi bolalarda hayotiy kompetensiyalarni shakllantirishda yumshoq ko'nikmalarning ahamiyati.....	101
<i>Xolmatova Dilshoda Sherali qizi</i>	
Farzandlarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirishda oilaning pedagogik imkoniyatlari	105
<i>Yusupova Diloromxon Sabirdjanovna</i>	
Yoshlarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirish orqali sotsial manipulyativ ta'sirlarga psixologik barqarorlikni shakllantirish.....	109
<i>Qosimova Sarvinoz Baxtiyorovna</i>	
O'quvchilarda modellashtirish ko'nikmalarini shakllantirishga ko'maklashadigan faoliyat usullari	114
<i>Abdurazzaqov O'ktam Abduqayumovich</i>	
Dizartriya shakllarining klinik-patogenetik tahlili va differensial diagnostikasi	120
<i>Axmedova V. T.</i>	
Boshlang'ich sinflarda fanlararo yondashuvga asoslangan integrativ topshiriqlar ishlab chiqishning uslubiy asoslari.....	127
<i>Elmurodova Inoyat Abdumutalibovna</i>	
Deviant xulq-atvorli o'smirlar ijtimoiylashuvining psixologik determinantlari.....	132
<i>Elov Ziyodullo Sattorovich</i>	
Sun'iy intellekt texnologiyalari asosida talabalar o'quv natijalarini baholashning pedagogik modeli.....	138
<i>Ernazarov Mirzohid Yo'ldosh o'g'li</i>	
Tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida biokimyo fanini raqamli texnologiyalar asosida o'qitish metodikasi	145
<i>Mamadaliyeva Zarina Raxmat qizi</i>	
Boshlang'ich ta'limda kognitiv tilshunoslikni joriy etish masalalar	150
<i>Mamatova Gulshan Amankulovna</i>	
Doston musiqiy merosini o'rganishni uslubiy takomillashtirish mazmuni.....	153
<i>Qo'shayev Ilhom Axtamovich, Nasirova Sevinch Ismatovna</i>	
"Elektr yoritish" fanida mustaqil ta'limning zamonaviy shakllari.....	157
<i>Nasretdinova Feruza Nabiyeвна</i>	
Maktabgacha va maktab yoshidagi bolalarda sog'lom turmush tarzi madaniyatini shakllantirish	162
<i>Nazarova Dildora Asatovna, Kuchkorova Robiya Shuxrat qizi</i>	
Dual ta'limda oliy ta'lim va maktabgacha ta'lim tashkilotlari o'rtasidagi hamkorlikning mazmuni.....	167
<i>Qoraboyeva Zohidaxon To'lanboyevna, Tursunbayeva Sevara Abdullo qizi</i>	
A Methodological Model for Developing Pedagogical Reflection in Pre-Service EFL Teachers.....	172
<i>Rahimberdiyeva Maftuna Rakhimberdi kizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda sog'lom turmush tarzining kasbiy kompetentlikka ta'siri	177
<i>Raximova Saboxat Qaxramon qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda interaktiv texnologiyalar va faol ta'lim metodlarining samaradorligi	182
<i>Safarova Nigora Nasilloevna</i>	
Maktabgacha ta'lim jarayonida interfaol usullarning mazmuni, turlari va funksional ahamiyati.....	190
<i>Safarova Soliha Ilhomovna</i>	
Talabalarni ma'naviy tarbiyalash jarayonida diagnostik metodlardan samarali foydalanishning ahamiyati...	196
<i>Saotmuratova Zebo Yuldash qizi</i>	
Musiqqa ta'limida interfaol metodlardan foydalanishning didaktik imkoniyatlari.....	200
<i>Saparov Raxim Muratbayevich</i>	
Maktabgacha yoshdagi tarbiyalanuvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish ijtimoiy zarurat sifatida.....	204
<i>Xolmatova Yodgoroy Baxtiyorjon qizi</i>	
Energetika fanlarini o'qitishda sun'iy intellektdan foydalanishning pedagogik afzalliklari.....	208
<i>Zoxidov Iqboljon Zokirjonovich</i>	
Методическая модель контекстуального обучения в формировании лингвокультурной компетенции при обучении русскому языку в национальных группах	213
<i>Рустамова Ферузaxon Махмуджановна</i>	

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS	Integrating Artificial Intelligence into EFL Academic Writing Instruction: Opportunities, Challenges, and Pedagogical Implications..... 218 Allamurodov Elyor Tursun ugli	218
	Sahna nutqida adabiy tur va janrlarning metodik talqini..... 223 Dilrabo Jumanova	223
	Sun'iy intellekt asosidagi ta'lim ekotizimi: imkoniyatlar va xavflar 227 Oqil Ochilov Lutfullo o'g'li	227
	Z avlod bilan ishlashda ta'lim va tarbiyaga oid zamonaviy tendensiyalar 232 Ravshanov Sanjar Tolibjonovich	232
	Talabalarni ma'naviy tarbiyalash jarayonida diagnostik metodlardan samarali foydalanishning ahamiyati... 235 Saotmuratova Zebo Yuldash qizi	235
	Tarixiy-ilmiy materiallar va zamonaviy texnologiyalar integratsiyasi asosida boshlang'ich sinf o'quvchilarining geometrik tafakkurini rivojlantirish metodikasi..... 239 Toshpulatova Mamura Ismailovna, Mannonova Dilafro'z Ravshan qizi	239
	Davlat-xususiy sherikchilik asosidagi maktabgacha ta'lim tashkilotlarini boshqarish va muvofiqlashtirish ... 244 Xakimov Abdug'ulom Soyibjonovich	244
	Ingliz tilini boshqa sohadagilarga o'qitishda grammatik jihatlar 247 Ataboyeva Guliruxsor Baxtiyor qizi	247
	Methodological Foundations for Developing Environmental Education Through the Integration of Climate Change Education Into Biology Lessons in General Secondary Schools..... 250 Abdurakhmanova Iqbolkhon Yulchiyevna	250
	Sharq va G'arb mutafakkir olimlarining oila va farzand tarbiyasi borasidagi qarashlari 255 Berdiyeva Dilnoza A'zamovna	255
	Ommaviy sport turlari yordamida ayollarni sog'lom turmush tarziga yo'naltirishda ilmiy yondashuv 258 Charos Axmadova	258
	STEAM integratsiyasi orqali maktab o'quvchilarida tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish 262 Choriyor Maxmatraimov Eshmamatovich	262
	Maktabgacha ta'lim kafedrasida bo'lajak tarbiyachilarni innovatsion-metodik faoliyatga tayyorlashni transformatsion boshqarish texnologiyasi 267 Djalalov Baxromjan Begmurzayevich	267
	Raqamli transformatsiya sharoitida yosh ota-onalarda yolg'izlik hissining namoyon bo'lishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-psixologik va etnopsixologik omillar 272 Erimmetova Nafisa Bahromovna	272
	Zamonaviy ta'lim muhitida talabalarning ijtimoiy-psixologik adaptatsiyasi va uning strategiyalari 279 Haqberdiyeva Dinora Qobil qizi	279
	Maktab direktorlarining moliyaviy boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyalari..... 283 Karimov Jaxongir Abdunabiyevich	283
	Jadidlar merosiga e'tibor: tarixiy xotira va ma'naviy tiklanish omili..... 287 Madaminova Shaxodat Shomurotovna	287
	Sun'iy intellekt texnologiyalarining ta'limdagi o'rni va nutqni baholashdagi imkoniyatlari..... 293 Mahmudova Maftuna Aktam qizi	293
	Effectiveness of Simulator Technologies in Pilot Training: an Experimental Study 297 Maksudov Ilhomjon Turgunboy o'g'li	297
	Yangi O'zbekistonda o'qituvchi maqomining huquqiy kafolatlari va pedagogik faoliyat samaradorligi..... 301 Menlibayeva Azima Oralbayevna, Oralbayeva Aziza	301
	Raqamli jamiyat sharoitida ong transformatsiyasining falsafiy jihatlari..... 305 Muxitdin Nazarov	305
	10-11-sinf o'quvchilarida o'qishdan yozuvga o'tish ko'nikmasini rivojlantirishning bosqichli metodik tizimi ... 310 Nazarova Shoiraxon Abdumo'min qizi	310
	Zamonaviy ta'lim paradigmasida "potensial" tushunchasi: shaxsning rivojlanishga qaratilgan ichki imkoniyatlari, bilim, ko'nikma, qobiliyat va kompetensiya..... 314 Qurbonova Gulmira Alisher qizi	314

Deffenbacherning driving anger scale metodi asosida haydovchilarning agressiv xulq-atvorining psixologik xususiyatlarini jinslar kesimida o'rganish	318
<i>Rahim Usmonov Raxmonali o'g'li</i>	
Sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik-psixologik mexanizmlari.....	323
<i>Sadoqat Sarmanova Shermahmatovna</i>	
Vizual axborot: paydo bo'lish tarixi, qo'llanish sohalari va ta'lim jarayonidagi ahamiyati.....	328
<i>To'g'izboev Faxriddin Ulashovich</i>	
Fizika darslarini tashkil etishning mazmuni, mohiyati va didaktik tamoyillari.....	334
<i>Turabova Lobar Xusen qizi</i>	
Ekstrakorporal urug'lantirish orqali tug'ilgan bolalarda xotiraning rivojlanishi	339
<i>Usmonova Xusnora Ergashovna</i>	
Raqamli ta'lim muhitida boshlang'ich sinf o'quvchilarining emotsional barqarorligini shakllantirish.....	344
<i>Yusupova Diloromxon Sabirdjanovna</i>	
Milliy va xalq o'yinlari vositasida talabalarni sog'lomlashtirish.....	347
<i>Axmedov Gayratjon Kosimovich</i>	
Деонтология медицинского персонала: этико-профессиональные ориентиры в условиях современной медицины.....	350
<i>Бабаджанова Гулчехра</i>	
Формирование творческого восприятия учащихся на уроках музыки.....	355
<i>Габдулманова Ильнура Минисламовна</i>	
Qizlar tarbiyasida maktab va mahalla hamkorligi monitoring tizimini takomillashtirishning pedagogik asoslari.....	358
<i>Abdurazoqova Marg'uba Muxammad qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim tarbiyachilarida iqtisodiy tushunchalarni shakllantirish pedagogik muammo sifatida	362
<i>Ergashova Dilafro'z</i>	
Bo'lajak tarbiyachilarda kasbiy karyerani shakllantirishning metodologik asoslari	365
<i>Hayitova Sarvinov Mahmudovna, Ilmiy rahbar: Ashirova Sojida Baxromovna</i>	
Pedagogical and Methodological Foundations for Developing an Interactive Mobile Application for Teaching English to Preschool Children (Based on the Solobee Project).....	368
<i>Khurshida Kuchkarova</i>	
O'spirinlarda kiberbullingning profilaktikasi va psixokorreksion imkoniyatlari.....	373
<i>Ibodova Gulimehr Inoyat qizi</i>	
Pedagogical Factors and Didactic Conditions for Developing Communicative Competence in Future Teachers.....	378
<i>Mirzayeva Gulshan Azamatovna</i>	
Musiq ta'limida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik imkoniyatlari.....	382
<i>Altmisheva Maftunabonu Baxtiyor qizi</i>	
The Importance of the Concept of Discursive Competence in Teaching English.....	386
<i>Mukhamatjonova Diyora Rustam qizi</i>	
Koxlear implantli bolalarni ta'lim jarayoniga moslashtirishning korreksion-pedagogik asoslari.....	390
<i>Najimova Muhabbat</i>	
Alfa avlod uchun internet xavflari klassifikatsiyasi metodlarini ishlab chiqish klassifikatori	393
<i>Ahralov Shavkat Sulaymonovich, Ahrorova Sevara Sulaymon qizi</i>	
Aqli zaif o'quvchilar ta'limida sensor integratsiyaning pedagogik imkoniyatlari.....	398
<i>Tajibayeva Shaxnoza Abdumuxtorovna</i>	
Koxlear implantatsiyali o'quvchilarning psixologik-pedagogik rehabilitatsiyasi samaradorligini oshirishda axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish.....	401
<i>Yuldasheva Saodat Utkurovna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarni zamonaviy pedagogik fikr-g'oyalardan kreativ foydalanishga tayyorlashning ustuvor tamoyillari.....	406
<i>Akbarova Feruza Uktamjonovna</i>	

Biologiya ta'lim bosqichida noan'anaviy integratsiyalashgan darslar jarayonida CLIL texnologiyasini joriy etish	410
<i>Azimov Ibragimjon Toshpulatovich, Toshpo'latova Nigina Ibrohimjon qizi</i>	
Onlayn ta'lim muhitida didaktik kompetensiyani takomillashtirish yo'llari	416
<i>Kushimova Mahbuba Janibekovna</i>	
Inklyuziv ta'lim sharoitida koxlear implantga ega bolalarning eshituv-nutqiy faoliyatini tashkil etishning pedagogik asoslari.....	420
<i>Mirzayeva Umidaxon Inamovna</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarni inklyuziv ta'limga tayyorlashda pedagogik shart-sharoitlar va tamoyillar tizimi.....	423
<i>Omanqulova Shohida Nematillo qizi</i>	
Talabalarda axborot-psixologik tahdidlarni oldini olishning psixologik imkoniyatlari.....	426
<i>Ramazonov Jahongir Djalolovich</i>	
Changes in the Structure and Strength of the Aluminum Alloys SAV-1 Irradiated With Fast Neutrons.....	431
<i>S. A. Baytelesov, F. R. Kungurov, G. N. Turdieva, I. V. Papushki, A.V. Galushko</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning mantiqiy fikrlash kompetensiyasini baholashga diagnostik model asosida yondashuv.....	438
<i>Suvankulova Malika Baxtiyor qizi</i>	
"Integratsion mexanizm" – integratsiyani tadqiq etishdagi muhim yo'nalish sifatida	444
<i>Xayitov Lazizbek Rustamjon o'g'li</i>	
Tibbiyot oliy ta'lim muassasalari talaba qizlarining somatotipik va funksional xususiyatlariga ko'ra tabaqalashtirilgan individual fitnes mashg'ulotlari uslubiyati.....	447
<i>Ziyatov Muhammad Namazovich</i>	
Проблемы формирования координационных способностей у дошкольников с нарушением слуха и рекомендации по их развитию	451
<i>Закирова Сарвиноз Баратовна, Кобулова Шахризода Равшан кизи</i>	
Uy ta'limi sharoitida o'quvchilarning o'qish savodxonligini rivojlantirishning pedagogik-metodik asoslari.....	455
<i>Sodiqova Nurgul Tursunboyevna</i>	
Paradzyudoni rivojlantirishning dolzarb muammolari va ularni takomillashtirish yo'llari.....	459
<i>Berdiyev Sherzod Ochilovich</i>	
Pedagogik antropologiya Ushinskiy talqinida	462
<i>Ochilova M. P.</i>	
Using Concept Checking Questions to Improve Vocabulary Retention in English Language Classrooms: Evidence from Uzbekistan	468
<i>Ramazonov Jasurbek Safar O'g'li</i>	
Oliy ta'limda tasviriy san'at: an'anaviylik va zamonaviy tendensiyalar uyg'unligi	472
<i>Bozorov Farxod Toyir o'g'li</i>	
Oliy ta'lim tizimida ona tili o'qitishning kognitiv-kontseptual asoslari va lingvodidaktik tizimini takomillashtirish	475
<i>Djo'rayeva Shaxnoza Shakirjanovna</i>	
O'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarga she'riy asarlarni o'qitish metodikasini takomillashtirish	478
<i>Salohiddinova Lobar Qahramon qizi</i>	
Deontologik yondashuv asosida maktab direktorlarining boshqaruv madaniyatini takomillashtirish.....	482
<i>Abdulxayeva Maxiraxon Boriyxonovna</i>	
Sportchilarda gipoksik mashg'ulotlar davomida qon aylanish tizimining funksional imkoniyatlarini rivojlantirish.....	485
<i>Adilbekov T. T.</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda mehnatsevarlik va tejamkorlik fazilatlarini rivojlantirish texnologiyasi.....	488
<i>Alisherova Raxnamo Odiljon qizi</i>	
Pedagogikada enigmatik matn tushunchasi: nazariy talqin, tasnif va didaktik funksiyalar	493
<i>Ibroximova Xilola To'xtasinjon qizi</i>	
Futbol akademiyalarida yosh iste'dodlarni kashf etishda murabbiyning pedagogik mahorati va bolalar psixologiyasi	498
<i>Shukurova Sayyora Sa'dullayevna, Kadirov Abdurashid</i>	

Ikkinchi tartibli egri chiziqlar va ularni hayotiy masalalarga tatbiq etish orqali o'qitish metodikasi	502
<i>To'xtasinov Dadaxon Farxodovich, Nafisa Tuxtasinova</i>	
Sport jamoalarida norasmiy liderlikning shakllanish omillari va psixologik asoslari (raqamli muhit kontekstida)	507
<i>Usmonov Alisher G'offorali o'g'li</i>	
Methodological Features of Constructing the Basketball Training Process in Physical Education Clubs of General Education Schools.....	511
<i>Baymurotov Ismakhmud Alievich</i>	
Kollaborativ o'qitish texnologiyalaridan foydalanishning pedagogik shart-sharoitlari	514
<i>Bobonova Zulfiya Alimqul qizi</i>	
How Anxiety Affects Speaking Performance in IELTS Preparation Classes.....	517
<i>Fariza Ergasheva O'lmas kizi</i>	
Matematika o'qitishning klassik metodlaridan zamonaviy usullariga o'tish tendensiyalari	523
<i>G'ofurov Jamoliddin, Ma'rifjonova Mubina</i>	
Til darslarida komparativ tafakkurni shakllantirishning pedagogik modellari	527
<i>Mohinbonu Usmonova Uchqun qizi</i>	
Taekvondochilarda ideomotor tayyorgarlikni rivojlantirishda vizual signal va zarba datchikli qurilmaning diagnostik imkoniyatlari.....	532
<i>Po'latov Xumoyun Tursunali o'g'li</i>	
Teacher Professional Competence Development in ELT: Theoretical And Practical Perspectives	537
<i>Qilichova Zarifa Xayrullo Qizi</i>	
Современные подходы к формированию коммуникативных умений у учащихся с нарушениями функций опорно-двигательного аппарата.....	540
<i>Закирова Сарвиноз Баратовна, Зайнутдинова Зулхумор</i>	
Ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish (maktabgacha ta'lim jarayoni misolida)	544
<i>Eldor Raxmatov Rayxonovich, Nodira Ochilova Yo'ldoshevna</i>	
Nutq rivojlanishi modulini o'qitishda bo'lajak logopedlarning kasbiy kompetensiyasini shakllantirish	547
<i>Xamroyeva Zumradxon Arabboy qizi</i>	
Методология совершенствования теории и практики предмета “Родной язык и читательская грамотность” в системе высшего образования	551
<i>Шоира Баймурадовна Бабаева</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbiy-pedagogik kompetentlikni rivojlantirishda smart tahlilning o'rni.....	556
<i>Abrorxonova Kamolaxon Abrorxon qizi</i>	
Buxoro amirligida yangi usul maktablari faoliyati: yutiqlari va muammolar.....	559
<i>Ahmadov Olimjon Shodmonovich</i>	
Tarbiya darslarida mifologik dunyoqarashni shakllantirishning pedagogik shart-sharoitlari	565
<i>Ahmadov Olimjon Shodmonovich, Dilmurotova Nazokat Sobirjonovna</i>	

BUXORO AMIRLIGIDA YANGI USUL MAKTABLARI FAOLIYATI: YUTIQLARI VA MUAMMOLAR

Ahmadov Olimjon Shodmonovich
 Shahrissabz davlat pedagogika instituti
 pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent

Annotatsiya: Mazkur maqolada XIX asr oxiri - XX asr boshlarida Buxoro amirligi hududida tashkil etilgan yangi usul maktablarining vujudga kelishi, rivojlanishi, faoliyat yo'nalishlari hamda ta'lim-tarbiya tizimidagi o'rni ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan.

Unda jadid ma'rifatparvarlari tashabbusi bilan tashkil etilgan yangi usul maktablarining an'anaviy maktablardan farqli jihatlari, o'qitish metodlari, o'quv dasturlari, dunyoviy fanlarning joriy etilishi va milliy ma'rifat taraqqiyotiga qo'shgan hissasi yoritilgan.

Shuningdek, yangi usul maktablari faoliyatiga ta'sir ko'rsatgan siyosiy-ijtimoiy sharoit, diniy-konservativ qarashlar, moddiy-texnik ta'minotning yetarli emasligi hamda ma'muriy to'siqlar tahlil etilgan. Tadqiqot natijalarida yangi usul maktablarining milliy uyg'onish, xalq ma'naviyati va zamonaviy pedagogik tafakkur rivojidagi tarixiy ahamiyati asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Buxoro amirligi, yangi usul maktablari, jadidchilik, ma'rifatparvarlik, ta'lim tizimi, usuli jadid, pedagogik faoliyat, maktab islohoti, dunyoviy bilimlar, milliy uyg'onish.

Abstract: This article presents a scientific and theoretical analysis of the emergence, development, and activities of new-method schools in the Bukhara Emirate during the late nineteenth and early twentieth centuries. It examines their role in the educational system and their pedagogical significance.

The study explores the distinctive characteristics of the new-method schools established by Jadid reformers in comparison with the traditional educational system, including teaching methods, curriculum content, the introduction of secular subjects, and their contribution to the advancement of national enlightenment.

The article also analyzes the political and social environment, religious-conservative attitudes, limited material and technical resources, and administrative barriers that affected the operation of these schools. The findings demonstrate the historical significance of new-method schools in promoting national revival, strengthening spiritual culture, and shaping modern pedagogical thought.

Key words: Bukhara Emirate, new-method schools, Jadidism, enlightenment, education system, usul-i jadid, pedagogical activity, school reform, secular education, national revival.

Аннотация: В данной статье представлен научно-теоретический анализ возникновения, развития и деятельности новометодных школ на территории Бухарского эмирата в конце XIX - начале XX века, их роли в системе образования и педагогического значения.

Рассматриваются отличительные особенности новометодных школ, созданных по инициативе джадидских просветителей, по сравнению с традиционной системой обучения, методы преподавания, содержание учебных программ, внедрение светских дисциплин и их вклад в развитие национального просвещения.

Кроме того, исследуются политические и социальные условия, влияние религиозно-консервативных взглядов, недостаточная материально-техническая база и административные препятствия, оказывавшие влияние на деятельность новометодных школ. Обосновано историческое значение новометодных школ в процессе национального возрождения, духовного развития общества и формирования современной педагогической мысли.

Ключевые слова: Бухарский эмират, новометодные школы, джадидизм, просветительство, система образования, усули джадид, педагогическая деятельность, школьная реформа, светские знания, национальное возрождение.

KIRISH

XIX asrning ikkinchi yarmi va XX asr boshlarida Markaziy Osiyo hududida kechgan ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy jarayonlar ta'lim tizimini isloh qilish zaruratini yuzaga keltirdi. Ayniqsa, Buxoro amirligida mavjud an'anaviy maktab va madrasalar faoliyati asosan diniy bilimlarni o'qitishga yo'naltirilgan bo'lib, ta'lim mazmuni zamon talablari bilan hamohang rivojlanmay qoldi. Natijada jamiyat taraqqiyoti uchun zarur bo'lgan tabiiy fanlar, matematika, geografiya, tarix va boshqa dunyoviy bilimlarni o'qitish masalasi dolzarb pedagogik muammoga aylandi. Shu sharoitda jadid ma'rifatparvarlari tomonidan ilgari surilgan ta'limni yangilash g'oyalari asosida yangi usul maktablari vujudga keldi.

Yangi usul maktablari Turkiston va Buxoro hududida milliy ta'lim taraqqiyotining yangi bosqichini boshlab berdi. Ushbu maktablar o'qitishning tovush usuli (usuli savtiya) asosida tashkil etilishi, qisqa muddatda savod chiqarishga yo'naltirilganligi, darslik va o'quv qo'llanmalarining yangicha mazmunda yaratilganligi hamda dunyoviy fanlarning o'quv dasturlariga kiritilganligi bilan an'anaviy maktablardan tubdan farq qilar edi. Jadid ma'rifatparvarlari ta'limni jamiyat taraqqiyotining muhim omili sifatida baholab, xalqning ilm-ma'rifat darajasini oshirish, milliy ong va tafakkurni rivojlantirish orqali ijtimoiy taraqqiyotga erishish mumkinligini asoslab berdilar.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Buxoro amirligida yangi usul maktablarining tashkil topishi va faoliyati jadidchilik harakatining muhim tarkibiy qismi bo'lib, uning rivojlanishida Abdurauf Fitrat, Ahmad Donish, Abdulvohid Munzim, Sadridin Ayniy kabi ma'rifatparvarlarning xizmatlari alohida ahamiyat kasb etdi. Ular ta'lim tizimini isloh qilish, zamonaviy fanlarni o'qitish, yangi darsliklar yaratish hamda xalq orasida ma'rifat g'oyalarini targ'ib etishga katta e'tibor qaratdilar. Natijada Buxoroda yangi usul maktablari soni ortib bordi va ular milliy uyg'onish harakatining muhim markazlariga aylandi.

Biroq yangi usul maktablarining faoliyati murakkab tarixiy sharoitda kechdi. Amirlikdagi konservativ kuchlar, ayrim ruhoniylar va eski ta'lim tarafdorlari tomonidan yangi maktablarga nisbatan qarshiliklar kuzatildi. Moddiy-texnik bazaning zaifligi, malakali pedagog kadrlarning yetishmasligi, o'quv adabiyotlari taqchilligi hamda ma'muriy cheklovlar yangi usul maktablari faoliyatining keng rivojlanishiga to'sqinlik qilgan omillar sifatida namoyon bo'ldi. Shunga qaramasdan, ushbu maktablar Buxoro amirligida zamonaviy ta'lim tizimining shakllanishi, milliy ziyolilar qatlamining vujudga kelishi va pedagogik tafakkurning yangilanishida muhim tarixiy vazifani bajardi.

Mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda O'zbekistonda amalga oshirilayotgan ta'lim islohotlari, milliy pedagogik merosni o'rganish va tarixiy tajribalarni zamonaviy ta'lim amaliyotiga tatbiq etish zarurati Buxoro amirligidagi yangi usul maktablari faoliyatini chuqur ilmiy tadqiq etishni talab etmoqda. Mazkur maktablarining tashkil topish omillari, pedagogik faoliyati, erishgan yutuqlari va duch kelgan muammolarini o'rganish milliy ta'lim tarixini boyitish bilan birga, zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirish uchun ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqot jarayonida Buxoro amirligida yangi usul maktablari faoliyatining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari, yutuqlari va muammolarini ilmiy asosda yoritish maqsadida tarixiy-pedagogik tahlil, qiyosiy-tarixiy tahlil, tizimli yondashuv, retrospektiv tahlil, manbashunoslik tahlili, pedagogik kuzatuv hamda ilmiy adabiyotlarni o'rganish metodlaridan foydalanildi.

Tadqiqotning metodologik asosini tarixiylik, xolislik, tizimlilik va uzviylik tamoyillari tashkil etib, Buxoro amirligi davridagi ta'lim-tarbiya jarayonlari, an'anaviy maktab tizimi va yangi usul maktablarining pedagogik faoliyati o'zaro qiyosiy tahlil qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Buxoro amirligida yangi usul maktablaridagi ta'lim-tarbiya XIX asr oxirida vujudga kelgan. Yangi maktablarga usuli savtiya, tadrijiya (rivojlanuvchi tovush usuli) deb nom berilgan.

1911 yilning boshlarida Mukomiliddin Burxonov tomonidan Buxoroda yangi usul maktabi ochiladi. Ushbu maktabdagi o'quvchilar soni 40 nafardan ortiq bo'lgan. Buxorodagi jadid maktablari ichida Mukomiliddin Burxonov tashkil etgan maktab o'zining jihozlanishi bilan ajralib turgan, unda oynali derazalar, temirdan yasalgan pechkalar mavjud edi. Yangi o'quvchini qabul qilish, sinfdan sinfga ko'chirish, maktabni bitirish qat'iy tartibda bo'lgan, o'quvchilar bilimni baholash 6 ballik tizim bilan amalga oshirilgan, imtihonlar tashkil etilib, ular targ'ibot maqsadida oshkora, namoyishkorona tarzda o'tkazilgan.

Buxoroda Amir Olimxon tomonidan amalga oshirilgan tadbirlardan biri - mavjud kichik-kichik (ba'zan 3-4 nafar o'quvchidan tashkil topgan) maktablarni yirikroq qilib birlashtirilishi, maktab o'qituvchilari uchun xazinadan maosh tayinlanishi bo'lib, bu sohaga ozroq bo'lsa-da hukumatning aralashayotganligidan dalolat berar edi. Bu haqda o'sha davr matbuoti xabar qiladi.

1911-1912 yillarda Buxoro amirligi hududida yangi usul maktablarining soni 57 taga yetadi.

1912 yilning 9 oktabrida Chorjo'yda Otaxo'ja (Otaulla Xo'jayev)ning yangi usul musulmon maktabi ochiladi. 1912 yilning boshlarida Yosh buxoroliklarning faol a'zolaridan bo'lgan Usmon Xo'ja jadid maktablaridan birini qayta tashkil etadi.

Usmon Xo'ja tashkil etgan jadid maktablarida ta'lim-tarbiya jarayonlari butunlay yangi tartiblar asosida yo'lga qo'yilgan edi. Bolalarni yoshlariga qarab sinflarga bo'lish, bir kunda 4-5 soatdan ortiq dars o'tmaslik, har bir darsdan so'ng 10 daqiqalik tanaffus joriy qilish, asosiy e'tiborni dunyoviy fanlarni o'qitishga qaratish, asosan, birinchi bosqichda o'quvchilarning savodini chiqarish, juma va yakshanba kunlari dam olishni joriy qilish, 10 oylik tahsildan so'ng bolalarga ta'til berish, o'quvchilardan vaqti-vaqti bilan imtihon olib turish, bolalarni yorug' va mumkin qadar shinam xonalarda o'qitib, o'qitish jarayonida ko'rgazmali qurollar: globus va xaritalaridan foydalanish qoidalariga e'tibor qaratilgan.

1912 yilning oxirlarida Usmon Xo'janing qarindoshi Latif Xo'ja tomonidan Govkushon mahallasida yangi maktab ochiladi. Shahar savdogarlari homiyligida ishlagan ushbu maktab ikki sinfdan iborat bo'lib, har bir sinfda 3 ta globus, kitoblar, o'tirish va yozish uchun partalar, o'quvchilarga beriladigan daftarlar, o'quv qurollari, devoriy taxta (doska) bo'lgan. Bitta sinfda boshlang'ich ta'lim oluvchilar, ikkinchisida esa olti oy ta'lim olganlar o'qigan.

Darslarni Usmon Xo'ja va Yosh buxoroliklar partiyasi a'zosi Mulla G'ulom Qodirali olib borgan. Darslar Samarqandda nashr etilgan fors-tojik tilidagi darsliklar asosida olib borilgan. 30 kishidan iborat ikki sinf o'quvchilarning barchasi Buxorodagi boy savdogarlarning farzandlari bo'lib, ular tez va to'g'ri o'qiydigan bo'lishgan. Mazkur maktabda tan jazosi qo'llanilmagan.

1912 yilda Bozori Nav guzarida o'qituvchi Mullo Hamidxo'ja uyida yangi maktab ochiladi. Unda 32 nafar o'quvchi bo'lib, darslar rus tilida olib borilgan. O'qituvchi Mulla Vafo darslarni Gramenidkiy darsligi asosida olib borgan. Ko'p o'quvchilar olti oyda rus tilida ravon yozib va o'qib bilgan. Mulla Vafo maktabida 30-35 bola o'qigan. Bundan tashqari, yana bir qancha maktablar faoliyat ko'rsatgan. Bunday maktablar Buxoro xalqining e'tiborini qozongan va o'zining kelajagi porloq ekanligini ko'rsatgan.

Ayrim jadid maktablarida, masalan, Usmon Xo'ja va Hamidxo'ja Mehriy maktablarida bir necha o'qituvchi ishlagan, shuning uchun pedagogika kengashi faoliyat ko'rsatgan, tanaffus paytida o'qituvchilar navbatchilik qilishgan.

Maktablar ko'pincha uning tashkilotchilari tomonidan ta'minlab turilgan, ayrim hollarda ularga boy-badavlat kishilar homiylik qilib turishgan. Bulardan tashqari, maktablarning ta'minoti ota-onalar tomonidan beriladigan o'qish puli hisobidan ham yo'lga qo'yilgan. Masalan, Abdulvohid Munzim (Burxonov) tashkil etgan maktabda o'qish puli oyiga 3 so'mni tashkil etgan. O'quvchilarning 15-20 foizi, asosan, kambag'allarning farzandi bo'lib, ular bepul o'qitilgan. Shuni ham e'tirof etish lozimki, yangi usul maktabida o'qish puli an'anaviy maktabga nisbatan ancha yuqoriroq bo'lgan. Bu o'quv jarayonini tashkil etish bilan bog'liq edi: an'anaviy maktabda 6-10 yil o'qilsa, yangi usul maktabida 4 yil o'qitilgan. Jadid maktablarida o'qitish bosqichlari, o'qitish usullari va o'qitiladigan fanlar aniq bo'lgan.

Jadid maktablari ikki bosqichda tashkil qilingan. Birinchi bosqich boshlang'ich, ikkinchi bosqich o'rta deb atalgan. Birinchi bosqichda tahsil muddati 4 yil (1-4-sinflar) bo'lib, birinchi yili forscha, arabcha yozuv va o'qish o'rgatilgan. Qur'oni Karimdan suralar yod olingan. Hisob ilmi o'rgatilgan. Ikkinchi yilida Haftiyak, imyon va e'tiqod darslari, turkiy, forsiy va arabiy tillarda she'rlar o'qitilgan. Uchinchi yilida esa Qur'oni Karim, islom ibodati, tajvid (qiroat ilmi), Sa'diydan nasihatlar (axloq ilmi), turkiy va forsiy til (tilshunoslik ilmi) o'rgatilib, undan insholar yozdirilgan. Hisobdan turli taqvimiy va ish yuritish kabi zaruriy jihatlar o'qitilgan. To'rtinchi yilda Kalomi sharif tafsiri, mufassal tajvid, turkiy va forsiy tilida nazm-u nasr (adabiyot), turkiy va forsiy til, hisob, tarix va jug'rofiya o'qitilgan.

Shuningdek, jadid maktablarida arifmetika, geografiya, tabiatshunoslik (qattiq asos, gaz, havo, issiq, sovuq), tabiiy bilim asoslari (shu jumladan, mineralogiya va hatto anatomiya, kimyo va fizika elementlari) o'qitilgan.

Mirzo Abdulvohid maktabining yopilishi bilan ham mutaassiblarning ko'ngli joyiga tushmagan. Chunki Mirzo Abdulvohidning maktabi yopilganidan keyin 50 dan ortiq o'quvchilar tatar maktabiga kirib o'qiy boshladilar. Ushbu holga chiday olmagan buxorolik ulamolar Buxoro hukumatiga murojaat qilib, tatar maktabining ham yopilishini talab qiladilar. Avvaliga Buxoro hukumati ham, Rossiya elchixonasi ham bu ishni hal qila olmadi, chunki tatarlar Rossiya fuqarosi bo'lib, ular Buxoro hukumatiga bo'ysunmas edilar. Nihoyat, bir chorani topadilar: buxorolik bolalarni o'qishga olmaslik sharti bilan tatar maktabining ishlashiga ruxsat etiladi.

Shuningdek, tatar maktabining ham yopib qo'yilishi Buxoroda norozilikni keltirib chiqargan. Buxoroda yashayotgan tatarlar va yangi usul maktabi tarafdorlari bo'lgan Yosh buxoroliklar partiyasi a'zolari maktab-

larning yopilishi xususida shikoyat maktubi tayyorlab, uni I. Gaspirinskiyga topshirganlar. "Tarjimon" gazetasida buxorolik mullalar nomiga bitilgan ochiq maktublar ham e'lon qilingan. "Rossiyadagi musulmon gazeta va majallalari uzun maqolalar yozib, Buxoro hukumati va ulamolarini to'g'ri tanqid qila boshladi. Ayniqsa, hajviy "Mulla Nasriddin" majmuasi bu voqea munosabati bilan ma'nodor rasmlar bilan Buxoro ulamolari haqida bir sahifada bir kitob ma'nosini ifoda qiladigan narsalarni butun savodli va savodsizlarning ko'z oldilariga qo'ydi", - deb yozgan edi Sadriddin Ayniy.

Amirlikdagi diniy ulamolarning yangi usul maktablariga nisbatan munosabatlarini Fayzulla Xo'jayev quyidagicha ifodalaydi: "Dunyo buzildi, musulmonlikdan qaytgan bir necha boylar jadid maktablari ochib, ohista-ohista bolalarimizni dindan chiqaralar. Olti oyda bolalarning xat va savodini chiqarsalar, madrasalar xarob bo'lur. Dehqon bolalari dono bo'lgandan keyin amirga soliq bermaydilar, xazina bo'shaladur. Hammamiz och qolurmiz".

O'z vaqtida amir hukumati va jadidlar o'rtasidagi munosabatlarning guvohi bo'lgan Mirzo Salimbekning xotirlashicha, yangi usul maktablarida bolalar juda qisqa fursatda savod chiqara borgani bois, uning obro'si oshib borgan. Eski maktabdan ko'pchilik yuz o'girib, mullalar, harbiy sipohlar, savdogarlar va do'kondorlar bolalarini yangi maktablarga o'qishga bera boshlaganlar. Yangi usul maktablaridagi darsliklarning barchasida diniy qoidalarga alohida e'tibor berilgan edi. Ammo keyinchalik bu maktablarda dunyoviylik kuchayib borgan.

Yangi usul maktablari nafaqat Buxoro shahrida, balki amirlikning barcha beklik va tumanlarida ham faoliyat ko'rsatgan.

1908-1912-yillarda Karkida tatar bolalari uchun maktab hamda rus tilini o'rganuvchilar uchun maktab ochilib, kutubxonalar ishga tushirilgan. Qori Yo'ldosh Po'latov, Fazliddin Maxsum, Hoji Jo'raqul va Abdufattoxjonlar bu jarayonda faol ishtirok etganlar. Amirlikning Shahrisabz bekligida Islomqul To'qsabo o'z uyida yangi usul maktabi ochib, unda ishlash uchun Toshkent va Samarqanddan bir necha muallimlarni taklif etgan. Ushbu muallimlar tomonidan keyinchalik yana bir necha maktablar tashkil etilgan.

1913-yilda amirlikning G'ijduvon tumanida Abdul Hakim Xo'ja bir necha yangi usul maktablarini ochishga muvaffaq bo'lgan. Uning o'zi ochgan maktablar uchun darsliklar yozilgan, yoshi kattalar uchun kechki maktablar ham tashkil etilgan.

1913-yilda Qorako'l tumanida amlokdor G'ulom Qodir bilan Qozi Ikrom bir maktab ochib, o'z bolalarini hamda xohlovchilarning farzandlarini o'qitishni yo'lga qo'ygan. Bu yerda Sulaymonxo'ja tomonidan gazetalar tarqatilib, kitoblar keltirilgan va kutubxona ishi yo'lga qo'yilgan. Shofirkon va Vobkent tumanlarida ham yoshlar bilan ishlash, adabiyotlar tarqatish hamda maktablar ochish ishlari tashkil etilib, tatar muallimlaridan foydalanilgan.

Yuqoridagi ma'lumotlardan ko'rinib turibdiki, yangi usul maktablari 1910-1913-yillarda amirlik hududlari bo'ylab keng tarqalgan. Garchi ularning o'quvchilari unchalik ko'p bo'lmasa-da, yangi usuldagi maktablar to'g'risidagi tasavvurning shakllanishiga hamda aholining ushbu maktablarga nisbatan xayrixoh bo'lishiga yordam bergan. Amirlik hukumati cheklangan tarzda bo'lsa ham ta'lim tizimini isloh qilish ishiga bir muncha muddat e'tibor bergan. Sadriddin Ayniy ta'kidlaganidek, ushbu maktablar "nim (yarim) isloh maktablari" edi.

1912-1913-yillarda maktab ochish va uning o'quv jarayonlarini to'g'ri tashkil etish ishida ma'lum darajada siljish kuzatilgan. Qozi Burhoniddin kabi mutaassiblarning Buxorodan quvilishi hamda ayrim mansabdorlarning vazifasidan chetlashtirilishi oqibatida maktablar masalasida vaqtinchalik mo'tadillik vaziyati yuzaga kelgan.

1912-1913-yillarda Buxoro shahrida Mulla Abulqosim, Muqomiddin Maxsum va G'iyos Maxsum Husayn tomonidan yashirin maktablar ochilib, ularda 100 nafardan ortiq bola o'qigan.

Govkushon hovuzi bo'yida hamda Hovuzi Arbob guzarida maktablar ishlay boshlagan. Poyi Ostona guzarida ruscha va musulmoncha maktab ochilgan. Xiyobon guzarida Mirzo Ismoilbekning ukasi tomonidan kattalar uchun savod chiqarish maktabi tashkil etilib, unda xat-savod o'rgatish, hisob va geografiya fanlari o'qitilgan.

Buxoro shahrining Mo'r Kushon va Ikkinchi Xiyobon guzarlarida ochilgan maktablarni shaharning boy savdogarlari ta'minlab turgan. Abulqosim maktabidagi o'quvchilar soni 300 nafardan ortiq bo'lib, o'quv ikki smenada olib borilgan, darslar esa Tehron (Eron)da nashr etilgan darsliklar asosida tashkil etilgan.

Buxoroda jadidchilik harakatining jonkuyarlaridan biri Ota Xo'ja Po'latxo'jayev (Otaulla Xo'jayev) edi. U maslakdoshlari bilan yangi usul maktabini ochgan, biroq bir necha oydan so'ng bu maktab amir hukumati tomonidan yopib qo'yilgan. Shunday bo'lsa-da, u taqiqlarga qaramay, Buxoroda yashirincha kechki maktablar ochishda faol qatnashgan. Abdurauf Fitratning o'zi ham 1913-1914-yillarda Ota Xo'ja Po'latxo'jayev bilan birgalikda Shahrisabz va Karkida maktablar ochish bilan shug'ullangan.

1914-yilda Buxoroda mashhur Usmon Xo'janing maktabida 200 nafar, Eshon Homid Xo'janing Bozori Nav guzaridagi maktabida 100 nafar, Mulla Vafo maktabida esa 80 nafar o'quvchi ta'lim olgan. Ulardan Mulla Vafo maktabida darslar rus tilida olib borilgan. Rus tilidagi maktabga asosan savdogar va tijoratchilarning bolalari qatnagan. Yangi usul maktablarining ko'pchiligida esa mayda savdogarlar va kambag'al oilalarning farzandlari

ta'lim olgan. Buning asosiy sababi hukumat tomonidan jadid maktablariga tazyiq o'tkazilishi edi. Shu bois boy tabaqa yangi usul maktablaridan xavfsiragan.

1914-yilga kelib Buxorodagi barcha yangi usul maktablari qattiq qarshilikka uchragan. Amirlikning o'ta mutaassib ruhoniylari jadid maktablari xususida shunday fatvo berganlar: "U (ya'ni maktab) shariatga qarshi. Birinchi yilda o'quvchilar gazeta o'qiydi, ikkinchi yilda ozodlik talab qiladi, uchinchi yilda esa oliy hazratlarini taxtdan ag'daradi."

Amirlikning chekka hududlaridagi yangi usul maktablari ham tazyiqqa uchragan. Masalan, Qorako'ldagi amaldor G'ulom Qodirning maktabi ham 1914-yilda amirning farmoni bilan yopilgan.

1914 yilda "Oyina" jurnalida Mirzo Ulugbek jome masjidining muazzini 5-6 ming kishi huzurida "kim bolasini usuli jadid maktabiga bersa, o'zi kofir, xotuni taloq", deb aytgani haqida ma'lumot beriladi.

Shunga uxshash ma'lumotni "Turkiston viloyati gazetasi"da uchratdik. Bu ma'lumotda: "Ba'zi ulamolarnig fikricha, usuli jadidni ukigan bola kofir bular emish. Shuning uchun bolalarni u yerga yubormanglar deganlar. Ammo u yerda Kur'on koidalari, farzi-ayn kabi islom asoslari ukitilar edi. Yana mullalarning ba'zisi usuli jadid maktablarida bolalar stol-stullarda utirishini kurib, bu kofirlarning stuli der edilar".

1914-yil 4-iyulda amir Olimxon odatdagidek juma namoziga borgan paytida mutaassib ruhoniylar yangi usul maktablarini yopish to'g'risida shikoyat qiladilar. Qozikalon Burhoniddin jadid maktablarini badnom qiluvchi va bu maktablarni tezda yopishga qaratilgan quyidagi mazmundagi arizani amir Olimxonga yozadi: "Amir marhum davrlarida ulamoning fatvolari bilan usuli jadid maktablarining harom va bid'atligi sobit bo'lib, janobi oliyning amrlari bilan yopilgan edi. Bir necha vaqtdan beri yana muftidlar bosh ko'tarib, shaharning har tarafida maktablar ochib, xalqning bolalarini buzib, fitna va fasod qo'zg'atib yuribdurlar. Agar janobi oliyning amrlari bilan ushbu maktablar tezlik bilan bog'lanmasa, mullabachchalar bu bid'atni barham bermoq uchun o'zlari qo'zg'alishlari aniqdir. U holda mamlakatda fitna va fasodlar ko'payib, davlati oliyga zarar yetishi ehtimoldir."

1914-yilning 5-iyulida amir Said Olimxonning farmoni bilan Buxorodagi barcha jadid maktablari yopiladi, maktab tashkilotchilari va muallimlarining aksariyati shahardan chiqarib yuboriladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, yangi usul (usuli-savtiya) tovush chiqarib o'qish maktablarining Buxoro amirligida paydo bo'lishida jadidchilikning "g'oyaviy otasi" Ismoilbek Gaspiralinig xizmati katta bo'lgan. Uning 1893-yilda Bog'chasaroyda (Qrim) Amir Abdulahad bilan uchrashib, Buxoroda "Muzaffariya" maktabiga asos solishi bilan "usuli-savtiya" maktablari tarixi boshlangan.

Yangi usul maktablari an'anaviy maktablardan quyidagi jihatlari bilan afzal edi:

1. Ta'lim jarayoni sinf-dars tizimida olib borilib, har bir soatdan so'ng o'quvchilarga 10 daqiqalik tanaffuslar berilgan. O'quvchilar stullarda o'tirib, yorug' xonalarda tahsil olganlar. Ularga savodli tatar muallimlari hamda mahalliy va xorijda tahsil olib kelgan shaxslar saboq bergan.
2. Darslar ko'rgazmali qurollar (globus, xarita va hokazo) yordamida o'tilib, o'quvchilar saboqni quruq yodlash bilan emas, balki tovush chiqarib o'qiganlar. Bolalarning savodi tez chiqqan va ularga ko'proq dunyoviy fanlar o'qitilgan.
3. Maktablarning moliyaviy ahvoli, moddiy-texnik bazasi hamda sanitariya-gigiyena holati eski maktablarga nisbatan yaxshi bo'lib, pedagoglar kengashi tashkil etilgan, maktablarda o'qituvchilar navbatchilik qilganlar.
4. Buxoro amirligidagi yangi usul maktablari o'quvchilarga boshlang'ich ta'lim (1-4-sinflar) berib, ota-onalar ishtirokida imtihonlar qabul qilingan. Biroq ularda o'rta va oliy ta'lim tizimi yo'lga qo'yilmagan edi.

Yangi usul maktablarini dastlab tatar muallimlari ochgan. 1908-yildan boshlab esa mahalliy jaddilarning o'z uylarida va badavlat kishilar xonadonlarida 30–50 nafargacha bolalar ta'lim oladigan maktablar faoliyat ko'rsatgan. Ushbu maktablarning amirlik bo'ylab keng tarqalishi va ko'payish davri 1911-1913-yillarga to'g'ri keladi. Bu yillarda 100, 150 va 200 nafar o'quvchiga mo'ljallangan yangi usul maktablari faoliyat yuritgan. Mazkur maktablar Usmon Xo'ja, Ota Xo'ja, Abduvohid Munzim, Hamid Xo'ja kabi Istanbulda (Turkiya) tahsil olib kelgan yoshlar tomonidan tashkil etilgan.

Yangi usul maktablari diniy mutaassiblar va reaksion amaldorlar talabi bilan 1914-yil 5-iyulda amirning maxsus farmoni orqali yopib qo'yilgan. Ularning muallimlari va tashabbuskorlaridan tushuntirish xatlari olingan. Maktablar haqida "kofir maktabi", bolalar o'tirgan stullar esa "kofir stuli" degan fikrlar tarqatilib, ayrim muallimlarga tan jazosi (darra bilan savalash) qo'llanilgan.

Yangi usul maktablari faoliyatida ham muammolar mavjud edi. Eng avvalo, ular uchun yagona o'quv dasturining mavjud emasligi, har bir maktabda turli darslik va o'quv qo'llanmalaridan foydalanilishi, malakali

muallimlarning yetishmasligi, ularning asosan boshlang'ich ta'lim maktablari ekanligi, maktablarning xususiy yoki xayriya asosida faoliyat yuritganligi, shuningdek, moliyaviy muammolarning mavjudligi shular jumlasidandir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Yuldoshev N. Ma'rifat fidoyilari // Guliston. - Toshkent, 1991. - № 4. - B. 20–21.
2. Гафаров Н. История культурно-просветительской деятельности джадидов в Бухарском эмирате. - С. 86.
3. Туркестанские ведомости. - 1911. - 14 апреля.
4. Бендриков К. Е. Очерки по истории народного образования в Туркистане (1865-1924). - С. 260.
5. Bobojonova F. X. Buxoro amirligida ta'lim tizimi (XIX asr oxiri - XX asr boshlari). - Buxoro, 2014. - B. 101.
6. Xayitov Sh., Badriddinov S. Eslatilgan kitob. - B. 47.
7. Qarang: Tursunmetova G. XX asr boshlarida Turkiston ta'lim-tarbiya tizimida jadid maktablari. - B. 124.
8. Ayniy S. Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar // Asarlar. - I tom. - B. 213.
9. Ayniy S. Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar // Asarlar. - I tom. - B. 213.
10. Xujayev F. Xotiramda // Buxoro axbori. - 1921. - № 48.
11. Mirza Salimbek. Tarixi-Salimi (istochnik po istorii Buxarskogo emirata). - Tashkent : Akademiya, 2009. - S. 207.
12. Ayniy S. Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar // Asarlar. - I tom. - B. 245. Buxoroyi sharif. - 1912. - 29 noyabr.
13. Sharipov R. Turkiston jadidchilik harakati tarixidan. - Toshkent : O'qituvchi, 2002. - B. 107.
14. Ayniy S. Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar // Asarlar. - I tom. - B. 245.
15. Ayniy S. Buxoro inqilobi tarixi uchun materiallar // Asarlar. - I tom. - B. 210.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №6(6)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzirimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.